

УДК 378.4(477—25)КМА

Брюховецький В. С.

ПОКЛИКАННЯ ВІДРОДЖЕНОЇ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Мало хто по-справжньому вірив на самому початку 90-х років, що ідею відродження Києво-Могилянської академії пощастить реалізувати, і то доволі швидко і з високими якісними параметрами. Але це сталося, що є одним із парадоксів нашої найновішої історії (а з іншого боку, може, однією із закономірностей). Отож, якщо говорити про формування молодого покоління в сьогоднішній Україні, то мова йтиме про певні стратегічні нюанси, які характеризують значення і роль, можливості і наслідки діяльності відродженої КМА не лише для основних діючих, так би мовити, осіб в історії університету, ай в історії України.

Так складалася наша українська історія, що у нас майже не було змістовно викінчених, юридично потверджених і протяжних у часі своєї діяльності національних інституцій. Навіть наша знаменита, хоча, безперечно, неоднозначна за наслідками своєї діяльності Гетьманщина тривала лише трохи більше 100 років. Єдиною серйозною інституцією, якій вдалося пропрацювати стабільно й безперервно понад 200 років, була Києво-Могилянська академія. Тобто, для України це не просто один з вищих навчальних закладів, це знаковий навчальний заклад. Я думаю, не даремно на побутовому рівні або навіть на рівні політичної колізії початку 90-х років постійно повторювалося, що відродження КМА — це знак того, що Україна стала незалежною. Пригадую, як у ті часи відомий тоді політик Лариса Скорик просто заявила, що повірить у початок українського відродження лише в тому разі, якщо відродиться Києво-Могилянська академія. Це було публічно сказано років за два до відродження КМА. Отже, відновлення діяльності нашого навчального закладу — це є знакова подія, і я переконаний, що серйозні її наслідки реально виявляться за кілька десятиліть.

Очевидно, що завданням вищого навчального закладу є підготовка молоді, надання доброї освіти новим поколінням. В іншій країні це було б само собою зрозумілим, і там до навчальних закладів у принципі немає якихось додаткових вимог. В Україні ж ситуація вельми специфічна. Ні для кого не секрет, що протягом майже чотирьох століть в Україні послідовно знищувалася власна інтелігенція. Вона викорінювалась у різний спосіб: не тільки фізично, а й денаціоналізацією, манкуртизацією, переманюванням до багатших або сильніших сусідів, в то й банальним підкуповуванням матеріальними благами деяких представників української науки в Москві, Санкт-Петербурзі, Варшаві, Будапешті, Бухаресті. Це особливо стосувалося випускників КМА, оскільки це була найвища і найавторитетніша освітня інституція, і не тільки в Україні, а й у всій Східній Європі. Можна говорити навіть про потужніший її авторитет: приміром, у XVIII столітті деякі німецькі освітяни ставили її вище навіть французької Сорбонни. Це добре збагнули наші сусіди, і були періоди, коли мало не всіх випускників Академії практично силою відправляли до Росії, де вони відкривали школи від Тобольська до Архангельська, від Архангельська до Воронежа. І звідки їм не дозволяли повертатися в Україну. Врешті-решт, після виконання "самодержавного замовлення" на підготовку вчителів для Російської імперії КМА була штучно спрямована до занепаду і закрита. Отже, зрозуміло, що завдання відродженої Києво-Могилянської академії за нових історичних умов, коли ми вперше реально здобули незалежність, — це підготовка української еліти. Без провідників нації неможливий її історичний поступ.

Але елітою стають не тоді, коли вступають до Національного університету "Києво-Могилянська академія", хоч вступити до нас справді

важко. Елітою ще не стають, навіть одержавши диплом з відзнакою НаУКМА. Приналежність до еліти нації, напевне, визначиться, коли людина буде здатна робити вчинки і робитиме їх,— економічні, культурні, політичні, можливо, й просто особистісні. І хоча це питання майбутнього, з цього доволі очевидно випливає, що головним покликанням відродженої Києво-Могилянської академії є підготовка справжньої інтелектуальної *верхівки* українського народу. Як це зробити? Немає потреби спеціально акцентувати виразну і послідовну, сказати б, проукраїнськість нашого університету. Це стало аксіомою. Я дуже вдячний своїм колегам, у яких ніколи не поставало питання: чому саме так? Знаю, що значна частина сьгоднішніх киево-могилянських професорів до приходу на роботу до нас викладала в інших вищих навчальних закладах російською мовою. Але з першого дня, хоча це не для всіх було дуже легко, проблем з українською мовою не виникало.

Вельми істотна риса, яку також було започатковано відразу у відроджуваній КМА,— це перетворення студента з об'єкта навчання в суб'єкт процесу навчальної діяльності. І це дуже важливо, особливо враховуючи стійкі стереотипи, які закладаються ще в школі, де є вчитель і є учень. Але провести таке перетворення було вельми непросто, зважаючи на значні рудименти тоталітарного мислення і способів діяння в нашому суспільстві, на потужні силові лінії, які утворилися пануючою комуністичною ідеологією, якою людина переконувалася, що вона є всього лише гвинтиком у бездушному механізмі держави. Навіть якщо в постсталінську епоху так не говорили вголос, то в реальному житті все було підпорядковано цьому принципові, який вичавлює людське з людини.

Тісно пов'язаним із цією особливістю нашої діяльності є те, що ми постійно намагалися і намагаємося зробити максимально можливою самостійність студентів у всіх сферах їхнього життя. На моє переконання, це є засадничо необхідним принципом, особливо для українського університету, зважаючи на пострадянський бездержавницький простір і час, у якому ми змушені діяти. Для цього не досить сказати студентам: "ви можете діяти *самостійно*", їм у такому разі ще треба пояснити, що самостійність завжди можлива в рамках певних самообмежень, бо надто багато українці втратили вже від анархічної самостійності. Проте досить помітні успіхи студентських організацій, ініціатив, акцій свідчать про те, що студенти НаУКМА дедалі виразніше відшуковують необхідні параметри ініціативності в своїй діяльності. Вони сьогодні активно використовують заходи

самоврядування, переосмислюють схему цього самоврядування, яку їм ще в 1992 році запропонували "згори", шукають найоптимальніший порядок у структурах своїх організацій і навіть стають по-своєму ініціативнішими за славетних перших студентів НаУКМА. Це позитивні моменти. Крім того, наші студенти, випускники нині починають усвідомлювати важливість свого об'єднання, не лише для сьгоднішніх дій, а й (можливо, навіть більшою мірою) для майбутнього.

Наведу бодай один приклад. Багато наших магістрів і бакалаврів працюють у Верховній Раді. Їм часом важко там, оскільки їхні ідеї не дуже сприймаються депутатами, в яких вони є радниками, частіше відштовхуються. Тому група наших випускників організувала Лабораторію законодавчих ініціатив: вони починають творити проекти законів, які вважають конче потрібними на Україні, але які неможливо впровадити сьгоднішнім парламентом. Мене дуже тішить, що ця робота ведеться активно і кряжовий кістяк тут складають випускники університету "Києво-Могилянська академія". Але не менш важливо і приємно, що вони залучають до своєї діяльності випускників інших вищих навчальних закладів і сьгоднішніх студентів НаУКМА. Думаю, що на такі дії наших випускників певною мірою "спрокувало" наше бажання навчити студента з першого дня навчання самому приймати рішення, важливі для своєї долі. Це було не так просто. Я думаю, що студенти нашого першого набору взагалі були "піддослідними кроликами", на яких ми проводили найрізноманітніші експерименти. Нам необхідно було знайти свою систему. Теоретично ми її знали, але на практиці вона починала давати збої. Тому ми вдавалися до найрізноманітніших дослідів. Але завжди незмінними залишалися право й обов'язок студента приймати рішення, самому творити свою долю.

Ще в 1992 році я пробував пояснювати відмінність між радянським та північноамериканським університетом як бачив її сам, виходячи з досвіду своєї роботи (шоправда, не такої вже й тривалої) в українських, а також в американському і канадському університетах.

Що таке університет радянського типу? Він уявляється мені як вузький коридор, по якому студенти можуть іти тільки чіткою колоною і тільки дивлячись у потилицю один одному. Будь-які кроки вліво, вправо, назад не допускаються. Більше того, вони дискомфортні не тільки для вихователів, а й для самого студентського середовища. Домінує принцип "не висовуйся". Все визначено раз і назавжди. При вході до університету ти дістаєш у руки список

курсів, які маєш слухняно прослухати й успішно скласти з них іспити. За виконання цієї схеми на виході ти дістаєш диплом про вищу освіту. Варіації такого шляху були рідкісними і вимагали від студента неабиякої сміливості й надзвичайних зусиль.

Американський або канадський університет уявлявся мені як велика кімната, де студенти (принаймні на бакалаврському рівні) можуть досить вільно пересуватися (свобода пересування більшою мірою обумовлена фінансовими можливостями). Скільки і як ходити, визначають самі студенти. Отже від входу до виходу могло минути не чотири, а, може, п'ять чи й десять років.

Ми спробували побудувати щось подібне до трикутника, де спершу студенти досить вільні у прийнятті власних рішень щодо своїх навчальних планів та спеціалізації, а поступово (десь із третього року навчання) відбувається спеціалізація, і відповідно рамки навчального плану стають жорсткішими.

Чи виправдала себе наша схема? — Безперечно. Адже вона дозволяє справді давати на бакалаврському рівні вищу базову освіту, навчити вчитися і навчити вивчати себе, збагнути свої нахили й здібності. Це вкрай важливо в сучасному світі, де людині, відповідно до умов ринку праці, доводиться змінювати сферу своєї діяльності кілька разів за життя. Вона має бути гнучкою, динамічною, готовою до змін, бажано — з навичками лідера. Вважаю, що цього ми домоглися в своїй роботі.

Проте розвиток нашого університету показав, що не все так просто, як уявлялося спочатку. Вельми небезпечно, коли звичне й приємне для вуха гасло робиться крихкою догмою: тоді доводиться лише безперестанно дмухати на неї й остерігатися, щоб вона не розбилася при зіткненні з реаліями життя. Так певною мірою сталося з принципом "вільного творчого навчання" (Liberal Arts Education), якого ми дотримуємось у своїй діяльності і впровадженням якого зумовлено багато наших успіхів. В останні два роки проявилася тенденція некритичного ставлення до того, як же цей принцип спрацьовує в наших умовах. Акцент тут робився лише на

моделі вступу до університету — тобто вступ не на спеціальності, а на факультет. Але життя вносило свої корективи. Із правила поступово робилися винятки: економіка, правознавство, комп'ютерні технології, соціальна робота й соціологія... Але по-страусячому удавали, ніби ми не бачимо цих змін. На моє глибоке переконання, така політика викликала певну кризу в керівництві університетом. Чим зумовлена ця криза? Не спрацював принцип? Чи небажання і нездатність аналізувати реалії? — Безперечно, друге.

Проте, існує розв'язання дуже болісної для багатьох студентів (сьогодні — особливо тих, хто наприкінці другого року навчання вирішує стати екологом або політологом; раніше це так само стосувалося й економістів) — акцент треба ставити не виключно на принципах вступу. Навпаки, їх слід збагачувати, в цілому дотримуючись основоположного принципу однакового тестування всіх абітурієнтів. Тут значно важливішими виступають система побудови навчальних планів і реальність можливостей студента змінювати спеціалізацію в процесі навчання, обирати те, що, за словами Григорія Сковороди, є сродним його натурі — адже насамперед цим зумовлено успішність застосування у нас принципів Liberal Arts.

Наступного року ми проведемо експеримент, метою якого буде виявити, на які спеціальності студенти хочуть іти вчитися через два роки, коли настає час вибору, а на які — змушені, що викликає часом драматичні, ба, навіть трагічні колізії. Я не виключаю, що результати експерименту змусять нас, можливо, й до радикальних кроків — розглянути питання про зміну кількості спеціальностей.

Адже, навчаючи студентів бути самокритичними, динамічними, ми не маємо права самі ігнорувати ці риси. Бути послідовними в усьому — в цьому також полягає покликання відродженої Києво-Могилянської академії. Бо, як сказав один мудрий чоловік, прогрес неможливий там, де страх перед наслідками сильніший за любов до істини. А НаУКМА — приречений на прогрес.